

Maria Maćkowiak
Uniwersytet Jagielloński

Instytucja wyroku pilotażowego w praktyce orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

The Pilot-Judgment Procedure in the jurisprudence of the European Court
of Human Rights

Streszczenie

Europejski Trybunał Praw Człowieka od wielu lat borykał się z problemem tzw. skarg podobnych, repetytywnych. Jednym z pomysłów na jego rozwiązanie było wprowadzenie do procedury orzeczniczej ETPCz instytucji wyroku pilotażowego. Pierwszy wyrok tego typu zapadł w 2004 r. w sprawie *Broniewski przeciwko Polsce*, zaś w ciągu ostatniej dekady wydano takich wyroków ponad dwadzieścia.

Poniższy artykuł obejmuje omówienie genezy wyroków pilotażowych, procedury ich wydawania a także problemów praktycznych, na które wskazuje doktryna. Odniesiono się również do procedur podobnych, tzw. trzeciej grupy wyroków, czyli wyroków *quasi*-pilotażowych. Wyroki te miały związek z niechęcią państw członkowskich do powstających w Protokole 14 uregulowań dotyczących procedury pilotażowej¹.

Słowa kluczowe

prawa człowieka, procedura wyroku pilotażowego, wyrok pilotażowy, wyrok *quasi*-pilotażowy, Europejski Trybunał Praw Człowieka

Abstract

For many years the European Court of Human Rights struggled with the problem of similar, repetitive cases. One of the ideas for its solution was the introduction of the procedure of a judicial institution – the ECHR judgment pilot. The first judgment of this kind was passed in 2004 in the case of *Broniewski against Poland*, whereas in the last decade there have been more than twenty verdicts ruled using this institution.

The following article includes a discussion of the origins of the pilot-judgment, discharge procedure and practical problems, which are indicated in the doctrine. These kinds of judgments were caused by the reluctance of the Member States regarding the creation of 14 regulations in the Protocol referring to the pilot procedure.

Keywords

human rights, Pilot Judgment Procedure, pilot judgment, quasi-pilot judgment, European Court of Human Rights,

¹ A. Mężykowska, *Realizacja postulatów Procesu Interlaken w działalności ETPCz*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2014, nr 7, s. 18 i n.

Wprowadzenie

Zgodnie z art. 61 Regulaminu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Trybunał może wszcząć procedurę wyroku pilotażowego i wydać wyrok pilotażowy, gdy okoliczności faktyczne skargi wskazują na istnienie w zainteresowanej układającej się stronie problemu strukturalnego lub systemowego bądź innej podobnej dysfunkcji, która spowodowała lub może spowodować podobne skargi². W tym miejscu zaznaczyć jednak należy, że przywoływany zapis z Regulaminu wprowadzony został dopiero w 2011 r. i był odpowiedzią na zapis pkt D (7) lit. b Planu Działania dołączonego do Deklaracji z Interlaken³.

Wyrok pilotażowy został po raz pierwszy zastosowany w 2004 r. Celem tej instytucji miało być przede wszystkim usprawnienie pracy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej ETPCz) w przypadku, gdy pojawia się rozległy problem dotyczący dużej liczby potencjalnych skarżących, mających prawo do wnoszenia skarg w identycznej sprawie⁴. Uzasadnienie stosowania takiego rozwiązania miało zatem wymiar przede wszystkim praktyczny – napływ skarg tego typu mógł zablokować pracę ETPCz i spowodować olbrzymie zaległości orzecznicze.

1. Geneza

Geneza stosowania wyroku pilotażowego ma swój początek w 1999 r. i związana jest z napływem skarg przeciwko Włochom, których głównym przedmiotem była przewlekłość postępowań cywilnych. Problem ten był znany w Trybunale od wielu lat i mimo szczególnych wysiłków, jakie podejmowano, nie udało się doprowadzić do jego skutecznego rozwiązania w ramach włoskiego wymiaru sprawiedliwości. Patologia systemu w tym zakresie była tak duża, że wielokrotnie zdarzało się, iż samo wydawanie wyroków, wobec przewlekłości postępowań, traciło sens⁵. Sytuacja ta osiągnęła punkt kulminacyjny w 1999 r. w momencie wydawania przez Trybunał wyroków w sprawach *Bottazzi, A.P., Di Mauro i Ferrari*. We wszystkich orzeczeniach podkreślono, iż państwa zgodnie z art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (dalej EKPCz lub Konwencja) mają obowiązek zorganizowania swoich systemów praw-

² Regulamin Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 1 stycznia 2016 r., Dz.U z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

³ Dokumenty związane z *Procesem Interlaken* dostępne na stronie RE poświęconej tej tematyce: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/themes/interlaken/>, [dostęp: 25.11.2016].

⁴ J. Czepek, *Problem systemowy i strukturalny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Państwo i Prawo” 2015, nr 9, s. 80 i n.

⁵ M.A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 222.

nych w sposób umożliwiający „sprawne wymierzanie sprawiedliwości”⁶. Sposób rozstrzygnięcia powyższych spraw wskazywał, że Trybunał nie uznaje ich już za odrębne naruszenia, ale swoisty problem strukturalny mający miejsce w systemie wymiaru sprawiedliwości we Włoszech. Dodatkowo odwoływano się tutaj do rezolucji Komitetu Ministrów Rady Europy z 11 lipca 1997 r.⁷ Głównym przedmiotem tego dokumentu był zarzut przewlekłości postępowań cywilnych we Włoszech. W rezolucji stwierdzono także, że „nadmierne okresy zwłoki w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości stanowią poważne niebezpieczeństwo, zwłaszcza dla poszanowania rządów prawa”. Reasumując, Trybunał zauważył problem w szerszej perspektywie i przyjął, że nie można traktować podnoszonych problemów w odizolowaniu od siebie, stąd też w orzeczeniach podkreślono, że „to nagromadzenie naruszeń stanowiło praktykę niezgodną z Konwencją”⁸.

Samo pojęcie wyroku pilotażowego (*pilot judgment* lub *arrêt pilote*) pojawiło się jednak dopiero po wejściu w życie Protokołu nr 11 (i wiązało bezpośrednio z ułomnością procedur, które ten Protokół wprowadzał). Akt ten zreformował dotychczasowy system orzekania, ujednociając go i opierając na działaniu jednego organu sądowego – Trybunału. Praktyka ukazała jednak słabość takiego rozwiązania i potrzebę kolejnej reformy. Przyczyna takiego stanu rzeczy leżała przede wszystkim w nieustannym obciążeniu Trybunału tysiącami skarg, które albo były oczywiście nieuzasadnione albo repetytywne (*repetitive cases*)⁹. W przypadku tych ostatnich problem polegał na tym, że dotyczyły tej samej dysfunkcji prawa w praktyce sądowej danego państwa wynikającej z generalnych wad ustawodawstwa i dotyczącej interesów znacznej liczby osób¹⁰. Dla przykładu można przywołać tutaj tzw. sprawę *Loizidou v. Turkey*, gdzie cypryjscy Grecy wnosili skargi przeciwko Turcji w przedmiocie braku dostępu do własności położonych w tureckiej części Cypru¹¹.

We wrześniu 2003 r. Trybunał wyszedł z propozycją wprowadzenia wyroku pilotażowego do Protokołu nr 14. Propozycja ta została odrzucona przez Komitet Sterujący ds. Praw Człowieka. Komitet wskazał również, że wprowadzenie takiego wyroku „nie wymaga zmian w Konwencji”¹². W maju 2004 r. Komitet Ministrów wydał rekomendację, w której zachęcał Trybunał do identyfikowania problemów systemowych. Jednocześnie wydano

⁶ M.A. Nowicki, *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Zakamycze, Kraków 2005, s. 697.

⁷ Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy DH (97) 336 z 11 lipca 1997 r. (długość procedury cywilnej we Włoszech; dodatkowe środki o ogólnym charakterze).

⁸ M.A. Nowicki, *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka...*, s. 697.

⁹ R. Degener, P. Mahoney, *The prospects for a test case procedure in the European Court of Human Right: Trente ans de droit européen des droits de l’homme: études à la mémoire de Wolfgang Strasser*, Nemesis, Bruylant, Bruxelles 2007, s. 100.

¹⁰ L. Garlicki (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom II. Komentarz do artykułów 19–59 oraz Protokołów dodatkowych*, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 349 i n.

¹¹ *Ibidem*, s. 350.

¹² CDDH (2003) 026, Addendum I Final.

także rezolucję dotyczącą krajowych środków odwoławczych¹³. Ostatecznie w czerwcu 2004 r. wydany został pierwszy wyrok pilotażowy w sprawie *Broniowski v. Polska*¹⁴.

Pierwsze wyroki pilotażowe dotyczyły szerokiego spektrum problemów: m.in. odszkodowań za mienie zabużańskie (wspomniana wyżej sprawa *Broniowski v. Polska*), finansowej możliwości państwa w kwestii zapewniania mieszkań socjalnych i problemu regulowanych czynszów, które naruszają prawo do spokojnego korzystania z mienia czy braku egzekucji wyroków prawomocnych¹⁵. Jednakże wszystkie wskazane sprawy łączył wspólny mianownik – nie chodziło tutaj bowiem o tzw. „zwykłe” naruszenie Konwencji, ale naruszenie wiążące się z istnieniem określonego problemu strukturalnego lub systemowego. Dodatkowo wyroki pilotażowe odnoszą się z założenia do znacznej liczby osób poszkodowanych. We wskazanych wyżej sprawach ich liczba oscylowała pomiędzy osiemdziesięcioma tysiącami (*Broniowski v. Polska*) do nawet prawie miliona osób (*Hutten-Czapska v. Polska*).

2. Podstawa prawna

Podstawę dla wprowadzenia wyroku pilotażowego stanowił art. 46 ust. 1 EKPCz. Jednocześnie Trybunał wskazał, że „skutki ustalenia naruszenia Konwencji rozciągają się poza spór stron w danej indywidualnej sprawie i jej szczególne okoliczności”¹⁶. Ważne tezy postawione zostały również w uzasadnieniu wyroku w sprawie *Broniowski v. Polska*. Przede wszystkim podniesiono kwestię obowiązywania art. 46 ust. 1 Konwencji. Po drugie wskazano, iż „wyrok ustalający naruszenie nakłada na pozwane państwo nie tylko obowiązek zapłaty słusznego zadośćuczynienia na podstawie art. 41, lecz także dokonania wyboru środków generalnych, a jeżeli zajdzie potrzeba, także środków indywidualnych zmierzających do zakończenia stanu naruszenia”¹⁷.

Podstawy proceduralne wydawania wyroków pilotażowych znajdują również oparcie w art. 1 EKPCz i wiążą się z zawartą tam zasadą subsydiarności. Państwa mają obowiązek zapewnienia konwencyjnych praw i wolności. Zważywszy na powyższe, należy uznać, że zarówno art. 1, jak i art. 46 ust. 1 Konwencji stanowią normy będące podstawą dla zasad proceduralnych wydawania wyroków pilotażowych.

¹³ J. Czepek, M. Lubiszewski, *Procedura wyroku pilotażowego w praktyce Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 30 i n.

¹⁴ J. Czepek, *op. cit.*, s. 81.

¹⁵ *Ibidem*, s. 81.

¹⁶ L. Garlicki (red.), *op. cit.*, s. 350.

¹⁷ Wyrok ETPCz z dnia 22 czerwca 2004 r. w sprawie *Broniowski v. Polska*, skarga nr 31443/96, § 192. Wszystkie powoływane w niniejszym artykule wyroki ETPCz pochodzą z oficjalnej bazy danych Rady Europy HUDOC, por. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#>.

3. Procedura wyroku pilotażowego

Model wydawania wyroków pilotażowych opiera się na zdiagnozowaniu przez Trybunał jednego, wspólnego dla wielu spraw problemu skarżącego. Problem ten ujawnia się w relacjach z państwem-stroną Konwencji i wynika z nieprawidłowości systemowej lub strukturalnej bądź innej dysfunkcji systemu prawnego tegoż państwa. Jak wspomniano wyżej, procedurę pilotażową wszczyna się w przypadku groźby „zalania” Trybunału dużą liczbą spraw podobnych lub repetytywnych (*similar or repetitive applications*) nazywanych też czasami „klonami”. Niemniej jednak chodzi przede wszystkim o wiele skarg podnoszących te same zarzuty i dotyczących tego samego problemu prawnego¹⁸.

Trybunał w wyroku pilotażowym dokonuje identyfikacji problemu oraz nakłada na państwo obowiązek podjęcia odpowiednich środków generalnych, które mają zapobiec podobnym naruszeniom w przyszłości. Praktyką jest również, że Trybunał wybiera jedną sprawę, która najlepiej oddaje istotę problemu, i w tej sprawie wydaje wyrok pilotażowy, natomiast rozstrzyganie pozostałych spraw ulega zawieszeniu (zazwyczaj – o czym w dalszej części rozważań). Państwo-strona powinno w tym czasie wdrożyć odpowiednie procedury naprawcze¹⁹.

Jak wskazano we wstępie, uregulowania ogólne dotyczące wyroków pilotażowych zawiera art. 61 Regulaminu ETPCz. Brak jednak uregulowań szczegółowych w tym zakresie i przeważnie instytucja ta kształtowana jest przez praktykę – zwłaszcza w odniesieniu do procedury i jej zasad²⁰. Wskazuje to na elastyczność i pragmatyczność wykreowanej przez Trybunał instytucji. W literaturze²¹ wskazuje się, że podstawowe elementy wyroku pilotażowego to: istnienie naruszenia systemowego, konieczność wprowadzenia w krajowym porządku prawnym środków generalnych, wskazanie tych środków przez Trybunał, zawieszenie postępowania w pozostałych sprawach i odroczenie wydania postanowienia o zastosowaniu art. 41 EKPCz. Elementy te wskazane zostały w wyroku w sprawie *Broniowski v. Polska* w 2004 r., wybrane zaś kwestie definicyjne powtórzono ponownie w wyroku w sprawie *Hutten-Czapska v. Polska*²².

Przechodząc do analizy poszczególnych elementów wyroku pilotażowego, należy odnieść się do wymogu istnienia naruszenia systemowego. W tym kontekście pojawia się problem definicyjny. W art. 61 Regulaminu ETPCz²³ znajduje się definicja legalna samej instytucji wyroku pilotażowego, brak jednak odniesienia do kwestii definicyjnych

¹⁸ A. Mężykowska, *op. cit.*, s. 20.

¹⁹ *Ibidem*, s. 21.

²⁰ L. Garlicki, *op. cit.*, s. 351.

²¹ *Ibidem*, s. 352 i n.

²² Wyrok ETPCz z dnia 22 czerwca 2004 r. w sprawie *Broniowski v. Polska*, skarga nr 31443/96, oraz wyrok ETPCz z dnia 22 lutego 2005 r. w sprawie *Hutten-Czapska v. Polska*, skarga nr 35014/97.

²³ Regulamin Europejskiego Trybunału Praw Człowieka....

użytych tam wyrażen, m.in. właśnie problemu systemowego i strukturalnego. Definicji takich trudno również szukać w orzecznictwie Trybunału, chociaż w sprawie *Broniowski* Trybunał wskazał, że „naruszenie systemowe konwencji ma miejsce w przypadku, gdy w krajowym porządku prawnym istnieje brak, w którego rezultacie cała kategoria osób została pozbawiona lub jest nadal pozbawiona praw i wolności na podstawie konwencji, a stwierdzone w indywidualnej sprawie niedostatki prawa i praktyki krajowej mogą prowadzić do wielu kolejnych uzasadnionych skarg do Trybunału”²⁴. Zauważyć jednak trzeba, że nie ma tutaj wyraźnej definicji, czym samo naruszenie systemowe jest.

Jak jednak wskazuje praktyka²⁵, dochodzi do błędnego utożsamiania naruszenia systemowego z problemem strukturalnym. Na problem ten wskazał J. Czepek, podnosząc przede wszystkim zarzut utożsamiania problemu systemowego ze strukturalnym zarówno w literaturze polsko-, jak i obcojęzycznej²⁶.

Sam problem braku dystynkcji terminologicznej, która występuje w wielu opracowaniach, wynika często z błędnego przekładu art. 61 Regulaminu ETPCz. Kwestie rozróżnienia problemu strukturalnego od systemowego podnosiło w piśmiennictwie wielu byłych sędziów Trybunału. Sędzia F. Tulkens poświęciła temu zagadnieniu szczególną uwagę. Oprócz niej problemem zajmowali się m.in. L. Garlicki i L. Wildhaber. Przede wszystkim wskazywano, że problem systemowy wiąże się z brakami legislacyjnymi w systemie prawnym danego państwa członkowskiego²⁷. Sędzia Tulkens podnosiła, że problem systemowy może wiązać się nie tylko z lukami legislacyjnymi, ale także z brakiem „określonych procedur i mechanizmów prawnych”²⁸ w systemie prawnym danego państwa członkowskiego. Takie ujęcie problemu systemowego daje podstawy do twierdzenia, że dla jego rozwiązania niezbędne jest wprowadzenie odpowiednich zmian w ustawodawstwie oraz poparcie ich środkami administracyjnymi i budżetowymi. Dostyc wyraźnym przykładem takiego rozwiązania problemu systemowego jest z pewnością wyrok w sprawie *Broniowski v. Polska*. W uzasadnieniu do wyroku Trybunału czytamy, że „uważa [Trybunał – przypis autorki], że pozwane państwo musi w pierwszym rzędzie albo usunąć wszelkie utrudnienia w realizacji ich prawa w odniesieniu do licznych osób dotkniętych sytuacją uznaną za naruszenie Konwencji wobec Skarżącego, albo przyznać im w to miejsce równorzędne zadośćuczynienie. W odniesieniu do tej pierwszej możliwości pozwane państwo powinno zatem zapewnić – poprzez stosowne środki prawne i administracyjne – skuteczną i szybką realizację przedmiotowego uprawnienia w stosunku do pozostałych zabużan, zgodnie z zasadami ochrony praw własno-

²⁴ Wyrok ETPCz w sprawie *Broniowski v. Polska* (2004), § 189.

²⁵ J. Czepek, *op. cit.*, s. 84.

²⁶ *Ibidem*, s. 85.

²⁷ A. Mężykowska, *op. cit.*, s. 20 i n.

²⁸ J. Czepek, *op. cit.*, s. 84.

ściowych ustanowionymi w art. 1 Protokołu nr 1, ze szczególnym uwzględnieniem zasad dotyczących odszkodowania”²⁹. Podobne rozwiązania zostały przyjęte w przypadku sprawy *Hutten-Czapska v. Polska czy Lukenda v. Słowenia*.

Natomiast w przypadku problemu strukturalnego, jak stwierdza sędzia Tulkens, chodzi nie o braki legislacyjne, ale nieodpowiednie funkcjonowanie już istniejących procedur, ich nieskuteczność. Problem strukturalny jest „pochodną wadliwego funkcjonowania struktury krajowego wymiaru sprawiedliwości”³⁰. Dla rozwiązania tego typu problemów nie wystarczy więc zalecenie wprowadzenia odpowiednich środków generalnych. W tym przypadku ważniejsze jest raczej wsparcie finansowe i organizacyjne. Typowe problemy strukturalne pojawiły się w wyrokach *Burdov v. Rosja czy Sikorski v. Polska*. Głównymi problemami, jakie podnoszone są w skargach, których podstawą jest problem strukturalny, są m.in. przewlekłość postępowania, niewykonywanie wyroków sądowych czy nieodpowiednie funkcjonowanie organizacji wymiaru sprawiedliwości³¹.

Przywołane powyżej przykłady są dosyć jasne i pozwalają na wyraźne rozróżnienie problemu systemowego od strukturalnego. Jednakże czasami pojawiają się trudności kwalifikacyjne w tym zakresie. Tak było na przykład w sprawie *Vyerentsov v. Ukraina*³². Rozważano tam kwestię braku regulacji dotyczących prawa do pokojowych zgromadzeń w prawie ukraińskim. Jednocześnie jednak podnoszono problem wadliwego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Trybunał zakwalifikował problem jako systemowy i zastosował zgodne z taką kwalifikacją procedury. Nakazano wdrożenie odpowiednich środków generalnych do systemu oraz zmiany w przepisach i wprowadzenie środków administracyjnych.

Wydanie wyroku pilotażowego oznacza konieczność wprowadzenia środków generalnych w krajowym porządku prawnym. Środki takie swoim zakresem oddziaływania obejmą całą kategorię osób dotkniętych naruszeniem, jak również stosowane będą w celu usunięcia problemu, który jest podstawą naruszenia³³.

W wyroku pilotażowym Trybunał powinien wskazać – jeśli wymagają tego okoliczności – w kolejnych punktach sentencji, odpowiednie środki generalne. W miarę potrzeby należy również wyznaczyć moc wsteczną ich działania. Ma to znaczenie przede wszystkim w kontekście zrekompensowania naruszeń, których doświadczyli pokrzywdzeni. Takie rozwiązanie miało miejsce m.in. w pierwszym wyroku pilotażowym – *Broniowski v. Polska*, jak również w sprawie *Hutten-Czapska v. Polska*³⁴.

²⁹ A. Mężykowska, *op. cit.*, s. 21

³⁰ J. Czepek, *op. cit.*, s. 85.

³¹ *Ibidem*, s. 85.

³² M.A. Nowicki, *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka...*, s. 697.

³³ *Ibidem*, s. 697.

³⁴ Przywoływane wcześniej wyroki z 2004 i 2006 r.

W przypadku gdy przemawia za tym interes wymiaru sprawiedliwości, Trybunał może zdecydować o zawieszeniu postępowania w pozostałych sprawach do momentu wydania wyroku pilotażowego w wybranej sprawie. Jest to jednak rozwiązanie fakultatywne – w trakcie procedury wydawania wyroku pilotażowego Trybunał rozpatruje wybraną „modelową” sprawę, która została uznana za najlepiej oddającą istotę podnoszonego problemu systemowego lub strukturalnego. W tym czasie, jak wspomniano wyżej, dochodzi do zawieszenia postępowania w pozostałych sprawach. Może się jednak zdarzyć, że państwo-strona Konwencji nie zastosuje się do wytycznych Trybunału – wtedy postępowanie zostanie podjęte na nowo.

Sama jednak instytucja zawieszenia postępowania w pozostałych, podobnych sprawach, dotyczących tego samego problemu systemowego lub strukturalnego, jest istotnym *novum* w procedurze Trybunału. Zdecydowanie usprawnia to pracę orzecniczą Trybunału, a jednocześnie daje państwu-stronie możliwość stworzenia odpowiednich środków odwoławczych w systemie krajowym. W związku z tym pojawia się dosyć istotna kwestia odpowiedniego przekazywania informacji o bieżących działaniach w sprawie i rozwiązaniach przyjmowanych przez państwo-stronę w tym zakresie.

Jeżeli względy procesowe nie przemawiają za rozstrzygnięciem wybranej kwestii w całości lub w części, Trybunał może również odroczyć wydanie orzeczenia o zastosowaniu art. 41 Konwencji. Jednocześnie jednak należy zasądzić koszty postępowania już poniesione przez skarżącego. Praktyka taka stosowana była przez Trybunał w sprawach polskich, nie jest ona jednak powszechna.

Główną rolą wyroków pilotażowych jest identyfikacja przyczyny naruszenia będącego podstawą występujących w danym kraju problemów. Wskazanie przyczyny umożliwia wyeliminowanie problemu poprzez stworzenie jasnych wskazówek, które Trybunał przekazuje państwu-stronie Konwencji w wydanym wyroku³⁵.

Rola państwa-strony sprowadza się natomiast do zastosowania się do wytycznych Trybunału, stworzenia w prawie krajowym odpowiednich środków odwoławczych w celu rozwiązania podobnych problemów w przyszłości, jak również zapewnienia porzucydzonym wskazanym naruszeniem odpowiedniej rekompensaty w postaci zadośćuczynienia³⁶.

Omawiając procedurę wydawania wyroków pilotażowych, należy również wspomnieć o procedurach tzw. *quasi*-pilotażowych, które również pojawiają się w praktyce orzecniczej Trybunału. Chodzi tutaj przede wszystkim o wyroki takie jak *Kudła v. Polska*, w których dochodzi do zastosowania podobnych rozwiązań, jak w przypadku wyroków pilotażowych, jednak za pomocą odmiennych metod.

³⁵ M. Zbrojewska, *Rola i stanowisko prawne Sądu Najwyższego w procesie karnym*, LEX/el.

³⁶ *Ibidem*.

Wydawanie wyroków *quasi*-pilotażowych ma związek z niechętnym nastawieniem państw członkowskich wobec uregulowania procedury pilotażowej. Jak wspomniano wyżej, art. 61 Regulaminu (w którym znalazła się definicja legalna wyroku pilotażowego) wprowadzono dopiero w 2011 r. Był on odpowiedzią na zapisy Planu Działania dołączone do Deklaracji z Interlaken³⁷. W związku z tym w działalności orzeczniczej Trybunału pojawiały się wyroki, które odpowiadają koncepcji wyroku pilotażowego, tzn. identyfikują określony problem systemowy i wskazują środki o charakterze generalnym, które należałoby wdrożyć w państwie w celu jego rozwiązania. Różnica jednak polega na tym, iż propozycje te nie są ujęte w sentencji takiego wyroku, a dopiero w jego uzasadnieniu.

4. Podsumowanie

Wprowadzenie wyroków pilotażowych było wynikiem pilnej potrzeby rozwiązań, które umożliwiłyby usprawnienie działalności orzeczniczej Trybunału oraz zwiększyły skuteczność egzekwowania przestrzegania praw człowieka w państwach członkowskich Rady Europy. Wyroki pilotażowe stosowane są wtedy, gdy w systemie prawnym państwa ujawniono poważne nieprawidłowości o charakterze systemowym lub strukturalnym. Nieprawidłowości te prowadzą do powtarzających się naruszeń będących podstawą skarg do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Trybunał, wprowadzając instytucję wyroków pilotażowych, opiera się również na art. 46 Konwencji, zgodnie z którym „Wysokie Układające się Strony zobowiązują się do przestrzegania ostatecznego wyroku Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami”³⁸. Podstawą wydawania wyroków pilotażowych są dysfunkcje systemu prawnego danego państwa określane jako problem systemowy lub strukturalny. Nie można stosować tych terminów zamiennie, gdyż jest to błąd terminologiczny. Poparcie tej tezy znajduje uzasadnienie w analizie orzecznictwa Trybunału. Wynika z niego, że problem systemowy występuje, gdy źle funkcjonuje ustawodawstwo krajowe³⁹. Natomiast w przypadku problemu strukturalnego mamy do czynienia nie tyle z brakami legislacyjnymi, co z „wadliwą strukturą wymiaru sprawiedliwości”⁴⁰.

³⁷ Zapis pkt D (7) lit. b Planu Działania dołączonego do Deklaracji z Interlaken.

³⁸ Art. 46 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2, Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

³⁹ L. Garlicki, *Broniowski and After: On the Dual Nature of „Pilot judgements”*, Liber Amicorum Lutzius Wildhaber: Human Rights – Strasbourg Views, Kehl 2007, s. 184.

⁴⁰ J. Czepek, *op. cit.*, s. 85.

Bibliografia

Literatura

- Czepek J., Lubiszewski M., *Procedura wyroku pilotażowego w praktyce Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Czepek J., *Problem systemowy i strukturalny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Państwo i Prawo” 2015, nr 9.
- Degener R., Mahoney P., *The prospects for a test case procedure in the European Court of Human Right; Trente ans de droit européen des droits de l’homme: études à la memoire de Wolfgang Strasser*, Nemesis, Bruylant, Bruxelles 2007.
- Garlicki L. (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom II. Komentarz do artykułów 19–59 oraz Protokołów dodatkowych*, C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Garlicki L., *Broniowski and After: On the Dual Nature of „Pilot judgements”*, Liber Amicorum Luzius Wildhaber: Human Rights – Strasbourg Views, Kehl 2007.
- Mężykowska A., *Realizacja postulatów Procesu Interlaken w działalności ETPCz*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2014, nr 7.
- Nowicki M.A., *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Zakamycze, Kraków 2005.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Zbrojewska M., *Rola i stanowisko prawne Sądu Najwyższego w procesie karnym*, LEX/el.

Źródła

- CDDH (2003) 026, Addendum I Final.
- Regulamin Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 1 stycznia 2016 r., Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.
- Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy DH (97) 336 z dnia 11 lipca 1997 r.
- Wyrok ETPCz z dnia 22 czerwca 2004 r. w sprawie *Broniowski v. Polska* (skarga nr 31443/96).
- Wyrok ETPCz z dnia 22 lutego 2005 r. w sprawie *Hutten-Czapka v. Polska* (skarga nr 35014/97).
- Wyrok ETPCz z dnia 28 lipca 1999 r. w sprawie *Bottazzi przeciwko Włochom* (skarga nr 34884/97).
- Wyrok ETPCz z dnia 28 lipca 1999 r. w sprawie *A.P. przeciwko Włochom* (skarga nr 35265/97).
- Wyrok ETPCz z dnia 28 lipca 1999 r. w sprawie *A.L.M. przeciwko Włochom* (skarga nr 34256/96).
- Wyrok ETPCz z dnia 28 lipca 1999 r. w sprawie *Di Mauro przeciwko Włochom* (skarga nr 35284/97).
- Wyrok ETPCz z dnia 28 lipca 1999 r. w sprawie *Ferrari przeciwko Włochom* (skarga nr 33440/96).

Internet

- Dokumenty związane z *Procesem Interlaken* dostępne na stronie RE poświęconej tej tematyce: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/themes/interlaken/>, [dostęp: 25.11.2016].
- HUDOC, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#>